

2000 m. GEGUŽĖS 29 d. EUROPOS TARYBOS REGLAMENTAS (EB) Nr. 1346/2000 DĖL BANKROTO BYLŲ: TAIKYTINOS TEISĖS NUSTATYMO YPATUMAI

Radvilė Čiricaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės
katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 79
El. paštas: radvile.ciricaite@tf.vu.lt

Straipsnyje analizuojamos 2000 m. gegužės 29 d. Europos Tarybos Reglamente (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų įtvirtintos taikytinos teisės taisyklės, šių nuostatų turinys, reglamentavimo trūkumai. Taip pat nagrinėjami probleminiai taisyklių taikymo klausimai, su kuriais gali susidurti nacionalinių valstybių teismai tiesiogiai taikydami šį reglamentą.

This article contains analysis of choice of law rules established in the Council Regulation (EC) No. 1346/2000 of 29 May 2000 on Insolvency Proceedings as well as shortcomings of their regulation. Moreover, problematic aspects of application of rules which might be faced by the national courts while directly applying the regulation are examined in this article.

Įvadas

2000 m. gegužės 29 d. Europos Tarybos Reglamento (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto¹ bylų [1] (toliau – Reglamentas) preambulėje nurodoma, kad šio reglamento tikslas – užtikrinti efektyvų ir veiksmingą tarpvalstybinių bankroto bylų nagrinėjimą. Preambulėje pripažįstama, kad šis tikslas gali būti pasiektas įtvirtinant visoms valstybėms narėms privalomas vienodas taisykles, nustatančias bankroto bylų teis-

mingumą, teismų sprendimų pripažinimo tvarką, taikytiną teisę, likvidatoriaus įgaliojimus, kreditorių informavimo ir jų reikalavimų pateikimo tvarką. Unifikuotomis taikytinos teisės taisyklėmis siekiama suvienodinti tarpvalstybinio bankroto kreditorių interesų apsaugą, užkirsti kelią skirtingiems tarpvalstybinio bankroto padariniams atsirasti. Be to, remdamiesi unifikuotomis taisyklėmis, kreditoriai gali iš anksto įvertinti teisinę riziką, kuri gali atsirasti dėl skolinininko bankroto.

Pasak prof. I. F. Fletcherio [6, p. 124], Reglamento rengėjai pasirinko gana tinkamą taikytinos teisės taisyklių vienodinimo būdą, nustatydami bendrą bankroto byloms taikytinos teisės taisyklę ir šios

¹ Reglamente vartojama sąvoka „bankrotas“ (angl. *insolvency*) apima ne tik bankrotą, bet ir kitas sąvokas, įtvirtintas valstybių narių nacionalinės teisės aktuose ir nurodytas Reglamento A ir B prieduose. Lietuvos atžvilgiu sąvoka „bankrotas“ apims įmonės bankrotą, restruktūrizavimą, bankroto procesą ne teismo tvarka.

taisyklės išimtis. Profesorius pažymi, kad toks būdas, pirma, yra pragmatiškas, nes pripažįstamos tam tikros ribos, kurias suverenios valstybės šioje Europos integracijos stadijoje turi peržengti siekdamos apsaugoti kreditorių teisėtus lūkesčius, kai yra santykiai su kitoje valstybėje narėje esančiu skolininku, ir prisidėti prie veiksmingesnio tarpvalstybinių bankroto bylų nagrinėjimo. Antra, toks būdas yra pritaikytas tam tikriems atvejams, kai bendros taisyklės taikymas prieštarautų valstybių narių įstatymuose įtvirtintoms nuostatomis, reguliuojančioms tam tikrus specifinius sandorius, ir tokia padėtis neužtikrintų sandorio šalių teisėtų lūkesčių ir tikrumo. Tam reikalingos bendros taisyklės išimtis, kurios įtvirtintos Reglamente.

Šiame straipsnyje naudojant teleologinį, loginę analizę, lyginamąjį metodą nagrinėjamos Reglamente įtvirtintos taikytinos teisės taisyklės. Tyrimo tikslas – išanalizuoti Reglamente įtvirtintų taikytinos teisės normų turinį, jų aiškinimo ir taikymo sunkumus, atsakyti į klausimą, ar Reglamente įtvirtinti taikytinos teisės taisyklių trūkumai nekeltų grėsmės Reglamento tikslams įgyvendinti. Kadangi Europos Teisingumo Teismo praktikos šio straipsnio tema beveik nėra (išskyrus 2005 m. kovo 17 d. sprendimą byloje *EB Komisija v. AMI Semiconductor Belgium BVB ir kt.* [15]), taikytinos teisės taisyklių probleminiai aspektai analizuojami labiau teoriniu lygmeniu. Straipsnio aktualumą lemia tai, kad Reglamentas yra tiesiogiai taikomas Lietuvoje, todėl išsami Reglamento nuostatų mokslinė analizė yra svarbi tinkamai taikyti Reglamentą, juolab kad privalomų Europos Teisingumo Teismo išaiškinimų,

susijusių su taikytinos teisės nuostatomis, kaip minėta, tėra vos vienas, o straipsnio tema Lietuvoje dar nebuvo nagrinėta. Atlikdama tyrimą autorė rėmėsi žymiausių užsienio teisės teoretikų, nagrinėjusių Reglamente nuostatas, veikalais (pavyzdžiui, G. Moss, I. F. Fletcher, S. Isaacs *Report on the Convention of Insolvency Proceedings // The EC Regulation on Insolvency Proceedings. A Commentary and Annotated Guide*; M. Virgos, E. Schmit *Report on the Convention on Insolvency Proceedings*), taip pat kitų teisės mokslininkų darbais tarptautinio bankroto srityje bei negausia Europos Teisingumo Teismo praktika.

Taikytinos teisės sąvoka

Analizuojant Reglamente įtvirtintinas taikytinos teisės taisykles visų pirma iškyla klausimas, nuoroda į taikytiną teisę reiškia tik valstybės narės materialiąją teisę ar ir jos kolizines normas. Kadangi *renvoi* institutas dažniausiai vertinamas neigiamai, kaip verčiantis blaškytis nuo vienos valstybės teisės sistemos prie kitos [8, p. 121], dauguma konvencijų, kurių tikslas yra nustatyti vienodas kolizines normas, aiškiai nurodo, kad *renvoi* netaikomas (pavyzdžiui, Romos konvencija dėl teisės taikytinos sutartiniams įsipareigojimams [2] (toliau – Romos konvencija)). Tačiau Reglamente, kaip ir jo pirmtakėje Bankroto, likvidavimo, pertvarkymo ir panašių procedūrų konvencijoje², nepasisakoma dėl

² Reglamentas yra parengtas remiantis Bankroto, likvidavimo, pertvarkymo ir panašių procedūrų konvencijos (angl. *Convention on Bankruptcy, Winding-up, Arrangements, Compositions and Similar Proceedings*) projektu. Didžiąjai Britanijai atsiskaičius pasirašyti, konvencija neįsigaliojo.

renvoi netaikymo. Reglamento komentatorių nuomone, nuoroda į taikytiną teisę apima tik valstybės narės materialiosios teisės normas, be tarptautinės privatinės teisės normų [9, p. 45–47; 14, p. 285]. Kadangi teisės teoretikų išaiškinimai nėra privalomi bankroto bylą nagrinėjančiam teismui, valstybių narių teismai gali skirtingai taikyti Reglamento nuostatą. Šią spragą turėtų užpildyti Europos Teisingumo Teismo praktika arba Reglamento pakeitimai.

Pagrindinė taikytinos teisės taisyklė: *lex concursus*

Reglamento 4 straipsnyje įtvirtinama universali taikytinos teisės taisyklė, kad bankroto byloms ir jų padariniais (išskyrus Reglamento 5–15 straipsniuose numatytus atvejus) yra taikoma valstybės narės, kurios teritorijoje iškelta bankroto byla, teisė (*lex concursus*). Ši taisyklė taikoma tiek pagrindinei (angl. *main insolvency proceeding*), tiek šalutinėms (angl. *secondary insolvency proceedings*)³ bankroto byloms. Pagal *lex concursus* yra nustatomos bankroto bylos iškėlimo sąlygos, jos eiga, padariniai.

Aiškumo dėlei Reglamento 4 straipsnio 2 dalies a–m punktuose pateikiamas nebaigtinis sąrašas klausimų, kurie sprendžiami pagal *lex concursus*, t. y. pagal šią taisyklę nustatomi skolininkai, kuriems gali būti iškelta bankroto byla; skolininko turto teisinis režimas; skolininko ir likvidatoriaus teisės ir įgaliojimai, įskaitymo tvarka, bankroto bylą padariniai sutar-

tims, kuriose skolininkas yra viena iš šalių, bankroto bylą padariniai individualių kreditorių iškeltoms byloms, išskyrus neišspręstas bylas; reikalavimai, kurie turi būti nukreipti į skolininko turta, ir reikalavimų, atsiradusių iškėlus bankroto bylą, vertinimas; taisyklės, reglamentuojančios kreditorių reikalavimų pateikimą, patikrinimą ir pripažinimą; kreditorių teisės po bankroto bylos nutraukimo; taisyklės, reglamentuojančias atvejus dėl visiems kreditoriams nepalankių sandorių (angl. *legal acts*) užginčijimo ir kiti klausimai. Taigi *lex concursus* taisyklė taikoma ne tik bankroto bylos nagrinėjimo procesiniams klausimams, bet ir materialiems klausimams, neatsiejamai susijusiems su bankroto byla.

Anot graikų teisės teoretiko G.V. Bazino [4, p. 17], Reglamento 4 straipsnyje įtvirtintas tradicinis tarptautinės privatinės teisės principas, kad *lex concursus* yra *lex fori concursus*, tačiau išplečiama šio principo *rationae materiae*: ne tik bankroto įstatymai, bet ir kita valstybės narės, kurios teritorijoje iškelta bankroto byla, materialinė teisė, turės universalaus taikymo pobūdį. Taigi *lex concursus* tam tikrais atvejais pakeičia teisę, kuri būtų taikoma pagal valstybės, kurios teritorijoje iškelta bankroto byla, įprastas kolizines normas. Pavyzdžiui, jeigu kreditoriai sieks pripažinti negaliojančią jiems nepalankią bankrutuojančios įmonės sudarytą sutartį, teismas, remdamasis Reglamento 4 straipsnio 2 dalies m punktu, turės vadovautis *lex concursus*, net jei pagal valstybės, kurios teritorijoje iškelta bankroto byla, kolizines normas turėtų būti taikoma kitos valstybės teisė.

³ Apie pagrindinę ir šalutines bankroto bylas žr.: Čiricaite R. Bankroto bylą teisingumas pagal Europos Sąjungos teisę // Teisė. 2007, t. 63, p. 33–40.

Daiktinems teisems taikytina teisė

Reglamente įtvirtinama nemažai pagrindinės *lex concursus* taisyklės išimčių. Šios išimtys visų pirma liečia daiktines teises (angl. *rights in rem*). Reglamento 5 straipsnyje nurodoma, kad bankroto bylos iškėlimas nedaro poveikio kreditorių ar trečiųjų šalių daiktinėms teisėms į skolininkui priklausantį ir bylos iškėlimo metu kitos valstybės narės teritorijoje esantį materialųjį ar nematerialųjį, kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą, įskaitant konkretų turtą, ir visą neapibrėžtą turtą, kuris kartais keičiasi. Kaip matyti iš straipsnio formuluotės, jame nėra kolizinių normų, nukreipiančių į kurios nors valstybės teisę, tik nurodoma, kad bankroto bylos iškėlimas nedaro poveikio kreditorių ar trečiųjų šalių daiktinėms teisėms tam tikrais atvejais.

Aiškinant formuluotės „nedaro poveikio“ (angl. *shall not affect*) reikšmę, reikėtų vadovautis Reglamento preambulės 25 punktu [10, p. 111; 11, p. 23–24]. Jame konstatuojama, kad daiktinės teisės pagrindas, galiojimas ir apimtis paprastai turėtų būti nustatomi pagal *lex situs* ir nepriklausyti nuo bankroto bylos iškėlimo (t. y. nuo *lex concursus*), o asmeniui, turinčiam daiktinę teisę, reikėtų užtikrinti galimybę ginti savo teisę atskirai. Be to, preambuleje nurodoma, kad likvidatoriui pagrindinėje byloje reikėtų suteikti teisę reikalauti iškelti šalutinę bylą ten, kur atsirado daiktinės teisės, jeigu skolininkas ten turi savo verslo vietą (angl. *establishment*), taip užtikrinant likvidatoriui galimybę remiantis kitos valstybės nei iškelta pagrindinė bankroto byla nacionalinės teisės nuostatomis daryti įtaką su daiktinėmis teisėmis susijusio turto pardavimui ar kitokiam panaudojimui.

Anot prof. P. Smarto [11, p. 24], bankroto bylos iškėlimas (angl. *the openings of insolvency proceedings*) neturėtų būti suprantamas tik kaip bankroto bylos iškėlimo momentas, t. y. teismo sprendimo iškelti bankroto bylą įsiteisėjimas, dėl kurio pagal *lex concursus*, pavyzdžiui, draudžiama kreditoriams vykdyti bet kokias finansines prievoles skolininkui. Pastaroji formuluotė turėtų apimti ir visus kitus su daiktinėmis teisėmis susijusius veiksmus, atliekamus po bylos iškėlimo (pavyzdžiui, įkeisto turto išpirkimą). Tačiau pačios daiktinės teisės turi atsirasti iki bankroto bylos iškėlimo. Daiktinės teisės, kurios atsiradus iškėlus bankroto bylą, nepateks į Reglamento 5 straipsnio reguliavimo sritį ir joms bus taikoma *lex concursus*.

Reglamente nepateikiama daiktinių teisių apibrėžimo, tačiau nurodoma pavyzdžių, kuriuos valstybių narių nacionaliniai įstatymai dažniausiai įvardija kaip *in rem* teises: teisė perduoti turtą arba sudaryti sąlygas ir užtikrinti, kad jis būtų perduotas, bei teisė naudoti iš šio perduoto turto gautas pajamas; išimtinę reikalavimo patenkimo teisę, ypač kai su reikalavimu susijusi teisė yra areštuota, arba reikalavimo teisė užtikrinta garantija; teisę reikalauti, kad kiekvienas asmuo, valdantis ar naudojantis turtą priešingai šalies, turinčios teisę jį naudoti, norams, jį gražintų ir (arba) atliktų restituciją; daiktinę teisę gauti naudą iš naudojamo turto. Kvalifikuojant pačią daiktinę teisę, t. y. nustatant, ar tai yra daiktinė teisė, reikia vadovautis daikto, su kuriuo ta teisė yra susijusi, buvimo vieta – *lex rei sitae* [14, p. 288]. Neatsižvelgiant į *lex rei sitae* taisyklę, daiktine teise pagal Reglamento 5 straipsnį visais atvejais

laikoma valstybiniame registre įrašyta ir trečiosios šalies atžvilgiu vykdytina teisė, pagal kurią galima įgyti daiktinę teisę.

Reglamente nustatyta, kad bankroto bylos iškėlimas nedaro poveikio kreditorių ar trečiųjų šalių daiktinėms teisėms ir skolininkui priklausantį ir bylos iškėlimo metu kitos valstybės narės teritorijoje esantį materialųjį ar nematerialųjį, kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą, įskaitant konkretų turtą ir visą neapibrėžtą turtą, kuris kartais keičiasi. Pastaroji nuostata turi dvejopą pobūdį: ji liečia pačios daiktinės teisės objektą (materialųjį ar nematerialųjį, kilnojamąjį ar nekilnojamąjį) bei teritorinį aspektą (turto buvimo vietą). Kuriam konkrečiam turtui gali būti taikomas Reglamento 5 straipsnis, priklauso nuo valstybės narės nacionalinės teisės nuostatų, kurios ir nustato, daiktas yra nekilnojamasis ar kilnojamasis. Pažymėtina, kad formuluotė dėl neapibrėžto turto Reglamente įtvirtinta siekiant, kad ir šio straipsnio taikymo ribas patektų Anglijos bei Airijos teisėje įtvirtinta speciali turto įkeitimo rūšis *floating charge*⁴ [9, p. 54].

Atkreiptinas dėmesys, kad turtas turi būti kitoje valstybėje narėje pagrindinės bankroto bylos iškėlimo metu. Turtas, kuris yra trečiosios šalies teritorijoje (t. y. ne valstybėje narėje), nepatenka ir Reglamento 5 straipsnio taikymo sritį. Kyla klausimas, ar tokiu atveju daiktinėms teisėms

⁴ Tai toks skolininko turto įkeitimas, kai įkeičiamas turtas nėra konkretinamas, o skolininkas šiuo turtu gali laisvai disponuoti. Dažniausiai tokio įkeitimo objektu yra turtas, kuris kinta (pavyzdžiui, prekių atsargos). Atsiradus tam tikroms sąlygoms (pavyzdžiui, sutarties, kurios įvykdymui užtikrinti buvo įkeistas turtas, pažeidimui) įkeistas turtas fiksuojamas (angl. *fixed charge*) ir gali būti realizuojamas [12, p. 137].

turės būti taikoma bendroji *lex concursus* taisyklė? Užsienio autorių nuomone, tokiu atveju *lex concursus* neturi būti automatiškai taikoma. Bankroto bylos iškėlimo vietos valstybės teismas turi pritaikyti nacionalinėje teisėje įtvirtintas kolizines normas [5; 7, p. 265; 14, p. 287]. Galima teigti, kad tokia reglamentavimo spraga pažeidžia kreditorių teisinių lūkesčių tikrumo principą, nes valstybių narių teisė gali nustatyti skirtingas kolizines normas, kurios lemtų nevienodus bankroto padarinius tokiems patiems atvejams.

Įskaitymas

Valstybių narių nacionaliniai įstatymai skirtingai reglamentuoja įskaitymo tvarką. Pavyzdžiui, pagal Anglijos teisę skolininko bankroto atveju yra privaloma atlikti įskaitymą, jeigu tenkinamos atitinkamos priešinių reikalavimų sąlygos [7, p. 273]. O daugumoje kontinentinės teisės sistemos valstybių, iškelus bankroto bylą, įskaitymai draudžiami arba atliekami tik esant ypatingomis sąlygomis, siekiant nepažeisti *pari passu* principo [7, p. 273]. Taigi svarbu nustatyti vienodas įskaitymui taikytinos teisės taisykles, siekiant užtikrinti, kad būtų vienodai apsaugoti bankrutuojančios įmonės kreditorių interesai.

Pagal bendrą *lex concursus* taisyklę nustatomos sąlygos, kuriomis remiantis galima atlikti įskaitymą. Šios taisyklės išimtis nustatyta Reglamento 6 straipsnyje, ji įtvirtina kreditoriaus teisę reikalauti įskaitymo, jeigu tokį įskaitymą leidžia nemokaus skolininko reikalavimui taikytina teisė, t. y. teisė, taikytina nemokaus skolininko, kuris yra kitos šalies kreditorius, reikalavimui [6, p. 132]. Kadangi įskaitymas yra

prievolių teisės institutas, teisė, taikytina skolininko reikalavimui, nustatoma pagal sutartinėms prievolėms taikytiną teisę (t. y. Romos konvenciją). Tokios taisyklės įtvirtinimas Reglamente leidžia kreditoriams prieš sudarant sandorį įvertinti įskaitymą reglamentuojančius įstatymus ir reikalauti sutartyje numatyti palankesnes įskaitymo sąlygas nustatančią teisę, kuri bus taikoma skolininko reikalavimams.

Atkreiptinas dėmesys, kad Reglamente nenurodoma, jog teisė, taikytina nemokaus skolininko reikalavimui, turi būti būtinai valstybės narės teisė. Darytina išvada, kad trečiosios valstybės teisė taip pat gali būti taikoma nemokaus skolininko reikalavimui pagal Reglamento 6 straipsnį, nes, kaip teigia graikų teoretikas G. V. Bazinas [4, p. 21], nėra pagrįstų argumentų, kodėl turėtų būti netaikoma trečiosios valstybės teisė, jeigu ją teisėtai pasirinko šalis pagal Romos konvenciją. Tačiau, nepaisant Reglamento 6 straipsnyje nustatytų taisyklių, *lex concursus* bus taikoma kreditorių reikalavimams dėl įskaitymo nugincijimo.

Nuosavybės teisės į turtą išlaikymas

Reglamento 7 straipsnyje numatytos *lex concursus* išimties taisyklės tikslas – sudaryti galimybę pirkimo–pardavimo sutarties, įtvirtinančios nuosavybės teisės į turtą išlaikymo nuostatą, šalims iš anksto numatyti tokios teisės padarinius bet kurios sutarties šalies bankroto atveju [6, p. 133]. Šiame straipsnyje, kaip ir Reglamente 5 straipsnyje, neįtvirtinama kolizinių normų, o tik numatomos sąlygos, kurioms esant *lex concursus* netaikoma.

Pagrindinis kriterijus, kuris lemia, ar *lex concursus* yra netaikoma nuosavybės teisei

į turtą išlaikyti, – turto buvimo vieta tuo momentu, kai iškeliamas bankroto byla. Jeigu turto buvimo vieta yra kitoje valstybėje narėje nei iškelta bankroto byla, tuomet išlaikymo teisei nėra taikoma *lex concursus*. Taigi, remiantis Reglamento 7 straipsnio 1 dalimi, jeigu pirkėjui, Vokietijos bendrovei, iškeliamas bankroto byla ir ši bendrovė nėra atsiskaičiusi su tiekėju, Lenkijos bendrove, o prekės vis dar yra Lenkijoje, tiekėjas gali išlaikyti nuosavybės teisę į prekes, neatsižvelgiant į tai, ar pagal Vokietijos įstatymus jis galėtų tokią teisę įgyvendinti.

Reglamento 7 straipsnio 2 dalimi siekiama apriboti pardavėjo, bankrutuojančios įmonės, likvidatoriaus teises susigrąžinti parduotas prekes, jeigu bylos iškėlimo metu prekės yra už pastarosios valstybės ribų [9, p. 186]. Tokiu atveju pardavėjas neturi teisės anuliuoti ar nutraukti pirkimo sutartį, o pirkėjas gali į šį turtą įgyti nuosavybės teisę. Kadangi šis straipsnis įtvirtina vienodą materialinę normą, jis turi viršenybę prieš bet kurią nacionalinį įstatymą, nustatantį skirtingą taisyklę.

Jeigu pardavėjas ginčija pirkimo–pardavimo sutartį kitais pagrindais (pavyzdžiui, remiantis šalies neveiknumu, įgaliojimų viršijimu), teismas turės remtis *lex concursus* (7 straipsnio 3 dalis).

Išimties dėl sutarčių

Nors pagal bendrą taisyklę *lex concursus* nustato bankroto bylų padarinius sutartims, kurių šalimi yra skolininkas (4 straipsnio 2 dalies e punktas), tačiau Reglamente išskirtos dvi specifinės sutarčių rūšys, kurioms *lex concursus* netaikoma.

Visų pirma tai sutartys, susijusios su nekilnojamuoju turtu. Kadangi šios sutartys

vien dėl jų objekto yra specifinės, joms turi būti taikomas bendrasis kolizinis *lex rei sitae* principas. Taigi, Reglamento 8 straipsnyje įtvirtinama taikytinos teisės taisyklė, nustatanti, kad bankroto bylų padarinius sutartims, suteikiančioms teisę įgyti ar naudoti nekilnojamąjį turtą, reglamentuoja tik tos valstybės narės, kurios teritorijoje yra nekilnojamasis turtas, įstatymai. *Lex rei sitae* reglamentuoja bankroto padarinius nekilnojamojo daikto nuomos, panaudos, pirkimo–pardavimo ar kitokio perleidimo sutartims. Pažymėtina, kad Reglamento 8 straipsnis nereguliuoja bankroto padarinių sutartims, susijusioms su nekilnojamuoju turtu, jeigu turtas yra ne valstybėje narėje. Tokioms sutartims taikytina teisė bus nustatoma pagal bankroto bylos iškėlimo vietos valstybės teisėje įtvirtintas kolizines normas [7, p. 277]. Atkreiptinas dėmesys, kad jeigu nekilnojamasis turtas turi būti registruojamas, skolininko teisėms į nekilnojamąjį turtą (taip pat laivą ar orlaivį), taikoma valstybės narės, kurioje tvarkomas registras, teisė (Reglamento 11 straipsnis).

Antra, kadangi įmonės bankroto atveju darbuotojų interesų apsaugai turi būti skiriamas ypatingas dėmesys, Reglamento 10 straipsnis įtvirtina kitą bendrosios *lex concursus* taisyklės išimtį ir numato, kad darbo sutartis ir darbo santykius reglamentuoja darbo sutartims taikytina valstybės narės teisė. Taigi *lex concursus* keičia *lex contractus*. Darbo sutartims taikytina teisė bus nustatoma pagal Romos konvenciją. Tuo atveju, jeigu pagal Romos konvenciją nustatytus darbo sutarčiai taikytiną teisę tai bus ne valstybės narės, o trečiosios valstybės teisė, tokioms darbo sutartims taikoma teisė bus nustatoma pagal *lex concursus*, įskaitant jos

kolizines normas. Atkreiptinas dėmesys, kad tik tie klausimai, kurie tiesiogiai susiję su bankroto bylų padariniiais darbo sutartims, patenka į Reglamento 10 straipsnyje numatytą išimtį. Tai, pavyzdžiui, automatinio sutarčių pasibaigimo vienos iš šalių bankroto atveju, likvidatorius galimybės vienašališkai nutraukti darbo sutartį iškėlus bankroto bylą ir panašūs klausimai. Kiti klausimai, pavyzdžiui, darbuotojų reikalavimų tenkinimo eilės, jų dydžių nustatymas, darbuotojų reikalavimų pateikimas, priėmimas, reguliuojami *lex concursus* [9, p. 61–62].

Mokėjimų sistemos ir finansų rinkos

Kadangi mokėjimų ar atsiskaitymo sistemose vykdomas transakcijas reguliuoja specialios taisyklės, užtikrinančios sklandų šių transakcijų sudarymą ir saugumą, būtina nustatyti, kad mokėjimų ar atsiskaitymo sistemos šalių ar finansų rinkos šalių teisėms ir pareigoms, taikoma tik tai sistemai ar rinkai taikytina valstybės narės teisė [14, p. 291]. Tokia taikytinos teisės taisyklė taip pat užtikrina, kad sandorių mokėjimo ir atsiskaitymo mechanizmai, numatyti valstybių narių mokėjimo ir įskaitymo sistemose arba reguliuojamose finansų rinkose, nepasikeis verslo partneriui tapus nemokiam (Reglamento preambulės 27 straipsnis). Šiems tikslams įgyvendinti Reglamento 9 straipsnyje numatyta dar viena bendrosios *lex concursus* taisyklės išimtis, liečianti mokėjimų ar finansų rinkas, kuri nustato, kad bankroto bylos padarinius mokėjimų ar atsiskaitymų sistemos šalių ar finansų rinkos šalių teisėms ar pareigoms reglamentuoja tik tai sistemai ar rinkai taikytina valstybės narės teisė.

Reglamente nėra apibrėžtos sąvokos „mokėjimų sistemos“ ir „finansų rinkos“. Tam tikra nuoroda yra numatyta preambuloje, kuri nustato, jog speciali mokėjimo sistemų ir finansų rinkų apsauga turi būti taikoma, pavyzdžiui, aktyvų ir išipareigojimų pozicijų uždarymo ir jų tarpusavio kompensavimo susitarimams, naudojamiems minėtose sistemose, ir vertybinių popierių pardavimui bei garantijoms, numatytiems tokiems sandoriams, kuriuos reglamentuoja 1998 m. gegužės 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/26/EB dėl atsiskaitymų baigtinumo mokėjimų ir vertybinių popierių atsiskaitymų sistemoje. Taigi, darytina išvada, kad sąvoką „mokėjimų sistema“ galima aiškinti taip, kaip ji yra apibrėžiama minėtoje direktyvoje. Reglamente finansų rinkos apibrėžimo nepateikiama. Tai galima įvardyti kaip vieną iš Reglamento trūkumų, galintį lemti skirtingą Reglamento 9 straipsnio taikymą.

Perkančiųjų trečiųjų šalių apsauga

Nors bankroto bylos iškėlimas sukelia atitinkamus bankrutuojančios įmonės turto disponavimo ribojimus⁵, galimas atvejis, kai skolininkas, pažeisdamas nustatytus ribojimus, parduoda bankrutuojančios įmonės turtą, kurio yra privaloma registracija. Jeigu bankrutuojanti įmonė ir registruotas turtas yra skirtingose valstybėse, gali praeiti tam tikras laiko tarpas, kol valstybės, kurioje registruotas turtas, kompetentingos institucijos pakeis įrašus, nurodančius skolininko bankroto faktą, ar nustatytus

⁵ Pavyzdžiui, Lietuvoje nuo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos teisė valdyti, naudoti bankrutuojančios įmonės turtą (lėšas) ir juo disponuoti suteikiama tik administratoriui [3].

turto disponavimo ribojimus. Taigi, per šį laiką įmonės turtas gali būti parduotas trečiajai šaliai, nesant atitinkamų įrašų apie turto disponavimo ribojimus. Jeigu toks sandoris būtų ginčijamas remiantis *lex concursus*, nukentėtų trečiųjų šalių interesai, nes tokie pirkėjai, sudarydami sandorį su skolininku, remtųsi turto registre esamais duomenimis. Todėl Reglamento 14 straipsnyje, siekiant apsaugoti sąžiningų pirkėjų interesus, įtvirtinama taikytinos teisės taisyklė, nustatanti, kad sandorio dėl nekilnojamojo turto arba valstybiniame registre registruoto laivo ar orlaivio, arba registruotų vertybinių popierių, sudaryto po bankroto bylos iškėlimo, galiojimas nustatomas pagal tos valstybės, kurios teritorijoje yra nekilnojamas turtas arba kurios žinioje yra tvarkomas registras, teisę. Kadangi šiame straipsnyje nenurodoma, jog nekilnojamas turtas ar registras būtinai turi būti valstybės narės teritorijoje, darytina išvada, kad tokie sandoriai gali būti ginčijami remiantis bet kurios trečiosios valstybės teise.

Sandorių ginčijimas

Kaip jau minėta, bendroji *lex concursus* taisyklė turi nemažai išimčių. Daugumai šių išimčių (pavyzdžiui, liečiančių daiktines teises, įskaitymą, nuosavybės teisės į turtą išlaikymą) būdinga tai, jog *lex concursus* bus taikoma tokiems kreditoriams nepalankiems sandoriams nuginčyti (Reglamento 4 straipsnio m punktas), nepaisant juose nustatytų taikytinos teisės taisyklių.

Tačiau pagal Reglamento 13 straipsnį leidžiama išvengti *lex concursus* taikymo, jeigu asmuo, gavęs naudos iš tokio sandorio (pavyzdžiui, už mažesnę nei rinkos kai-

na nusipirkęs įmonės turtą prieš bankroto bylos iškėlimą) pateiks įrodymų, kad toks sandoris yra reguliuojamas kitos valstybės narės, negu iškelta bankroto byla, teisės, ir ta teisė nenumato galimybės užginčyti sandorį. Kaip teigia Reglamento komentatoriai [9, p. 49], ši nuostata skirta apsaugoti teisėtus lūkesčius tos šalies, kuri, sudarydama sandorį su skolininku, pagrįstai tikėjosi, kad, atsiradus atitinkamoms aplinkybėms, sandoris negalės būti užginčytas remiantis sandoriui taikytinos valstybės narės teise.

Taigi, nors kreditoriams nepalankaus sandorio šalies, gavusios naudos iš tokio sandorio, interesai yra ginami, tačiau bankrutuojančio įmonės kreditoriai tokiu atveju atsiduria kiek kitoje padėtyje. Jeigu tokio nepalankaus sandorio šalys pasirenka taikytiną teisę tos valstybės narės, kurios teisė draudžia ginčyti tokį sandorį, kreditoriai praranda galimybę ginčyti jiems nepalankų sandorį. Tokia padėtis neužtikrina pakankamos kreditorių teisių apsaugos ir teikia galimybių sandorio šalims piktnaudžiauti pasirenkant sandoriui taikytiną teisę, siekiant išvengti sandorio nuginkėjimo vienos sandorio šalies bankroto atveju [9, p. 191].

Bankroto bylų padariniai dar neišnagrinėtoms byloms

Analizuojant Reglamento nuostatas dėl taikytinos teisės bankroto padariniams, liečiantiems bylas, kurių šalis yra bankrutuojanti įmonė, paminėtini du Reglamento straipsniai: 4 straipsnio 2 dalies f punktas ir 15 straipsnis.

Pagal Reglamento 4 straipsnio 2 dalies f punktą *lex concursus* reglamentuoja bankroto bylų padarinius individualių kre-

ditorių iškeltoms byloms, išskyrus neišnagrinėtas bylas. Tai reiškia, kad visi kreditorių reikalavimai dėl naujų bylų iškėlimo turi būti sprendžiami pagal *lex concursus*, kuri dažniausiai įtvirtina specialias bankroto procedūros taisykles, nesuteikiančias kreditoriui teisės teisme reikalauti, kad asmuo, kuriam iškelta bankroto byla, atskirai patenkintų jo reikalavimus. Tokią išvadą padarė ir Europos Teisingumo Teismas 2005 m. kovo 17 d. sprendime byloje *EB Komisija v. AMI Semiconductor Belgium BVB ir kt.* [15] nepriimdamas Komisijos ieškinio dėl sumokėto avanso gražinimo bankrutuojančioms Austrijos ir Vokietijos įmonėms. Teismas pripažino, kad ieškinys yra nepriimtinas tiek, kiek jis pareikštas bankrutuojančioms įmonėms. Šiame sprendime Europos Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad Reglamento tikslas yra užtikrinti bankroto bylų veiksmingumą bei gerą koordinavimą Europos Sąjungoje ir taip pat lygų turimo turto padalijimą visiems kreditoriams. Jeigu Bendrijos institucijos galėtų siekti savo reikalavimų patenkinimo Bendrijos teismuose nagrinėjamosiose bylose, nors nacionaliniuose teismuose iškelti bylos neįmanoma, kitų kreditorių atžvilgiu jos gautų nepagrįstos naudos.

Toks Europos Teisingumo Teismo išaiškinimas tik patvirtino, kad Reglamento nuostatomis siekiama užtikrinti vienodų sąlygų taikymą bankrutuojančios įmonės kreditoriams, neatsižvelgiant į kreditorių pobūdį.

Jeigu teismo procesas kitoje valstybėje narėje prasidėjo prieš iškeliant skolininkui bankroto bylą ir dar nėra pasibaigęs, tokiu atveju, remiantis Reglamento 15 straipsniu, bankroto bylų padariniai byloms dėl turto

ar dėl iš skolininko atimtos teisės (tiksliau tokių bylų sustabdymo, perdavimo ar kitas procedūras) reglamentuos tik tos valstybės narės, kurioje dar nėra išspręsta minėta byla, įstatymai.

Išvados

Apibendrinant 2000 m. gegužės 29 d. Reglamente (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų įtvirtintų taikytinos teisės taisyklių analizę, darytinos šios išvados:

1. *Lex concursus* yra pagrindinė taikytinos teisės taisyklė, pagal kurią nustatomos bankroto bylos iškėlimo sąlygos, jos eiga, padariniai, ir kuri taikoma universaliai, išskyrus Reglamente numatytus išimtinis atvejus, kai tam tikriems ypač svarbiems teisiniams santykiams ir teisėms taikoma ne *lex concursus*, bet valstybių narių (taip pat trečiųjų valstybių) nacionalinės teisės normos, užtikrinančios tokių sandorio šalių teisėtus lūkesčius ir tikrumą.
2. Net ir išimtiniais atvejais atitinkami kreditoriams nepalankūs sandoriai gali būti ginčijami remiantis ne atskirų valstybių įstatymuose numatytais pagrindais, bet *lex concursus*, nebent būtų pateikiami

įrodymai, pateisinantys *lex concursus* netaikymą.

3. Atsižvelgiant į Reglamento 6 ir 14 straipsnių formuluotes, darytina išvada, kad juose numatytais atvejais gali būti taikoma ne tik valstybės narės, bet ir trečiosios valstybės teisė. Kitais atvejais, jeigu Reglamente įtvirtintos taikytinos teisės taisyklės nukreipia į trečiosios valstybės teisę, Reglamento nuostatos netaikomos, o bankroto bylos iškėlimo vietos valstybės teismas turi pritaikyti nacionalinėje teisėje įtvirtintas kolizines normas. Tokia reglamentavimo spraga lemia nevienodų sąlygų taikymą kreditoriams, nes valstybių narių teisė gali nustatyti skirtingas kolizines normas, nevienodus bankroto padarinius tokiems patiems atvejams. Tai galima įvardyti kaip vieną iš pagrindinių Reglamente įtvirtintų taikytinos teisės taisyklių trūkumų, apsunkinantį numatytų tikslų įgyvendinimą.
4. Reglamente nepateikiama aiškios nuostatos dėl *renvoi* netaikymo, pasigendama kai kurių sąvokų (pavyzdžiui, finansų rinkos) išaiškinimo, todėl galimas skirtingas Reglamento nuostatų taikymas. Šias spragas turi užpildyti Europos Teisingumo Teismo praktika arba Reglamento pakeitimai.

LITERATŪRA

Norminė medžiaga

1. Council Regulation (EC) No. 1346/2000 of 29 May 2000 on Insolvency Proceedings // *OJ L 160*, 30.6.2000, p. 1–18.
2. Convention of 19 June 1980 on the Law Applicable to Contractual Obligations, Opened for Signature in Rome on 19 June 1980 // *OJ L 266*, 9.10.1980, p. 1.
3. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31.

Specialioji literatūra

4. Bazinas G. V. EU Regulation on Insolvency Proceedings: the first year and the outlook from Greece. [Interaktyvus] [Žiūrėta 2007 07 31]. Prieiga per internetą: <http://www.iiiglobal.org/country/europe-an_union/EU_Regulation_Greece_Bazinas.pdf>.
5. Bogdan M. Applicable Law: the Basic Rule and its Exceptions. Summary of Michael Bogdan's presentation, Trier 18 September 2006. [Interaktyvus] [Žiūrėta 2007 07 31]. Prieiga per internetą: <<http://>

www.era.int/web/en/resources/5_2341_3062_file_en.4451.pdf> .

6. Fletcher F. I. The European Union Convention on Insolvency Proceedings: Choice-of-Law-Provisions // Texas International Law Journal. 1998, vol. 33:1.

7. Fletcher F. I. Insolvency in Private International Law. New York: Oxford University Press, 1999.

8. Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001.

9. Moss G., Fletcher I., Isaacs S. Report on the Convention of Insolvency Proceedings // The EC Regulation on Insolvency Proceedings. A Commentary and Annotated Guide. New York: Oxford University Press, 2002.

10. Omar P. J. European Insolvency Law. Ashgate Publishing, 2004.

11. Smart P. Rights In Rem, Article 5 and the EC Insolvency Regulation: an English Perspective. [Interaktyvus] [Žiūrėta 2007 07 31]. Prieiga per internetą: <[http://www3.](http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/abstract/112590520/ABSTRACT?CRETRY=1&SRETRY=0)

[interscience.wiley.com/cgi-bin/abstract/112590520/ABSTRACT?CRETRY=1&SRETRY=0](http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/abstract/112590520/ABSTRACT?CRETRY=1&SRETRY=0)>

12. Symons Hellar K. (ed). Restructuring and Insolvency Handbook 2005/06. London: Practical Law Company Ltd., 2005.

13. Veder M. Cross-border Insolvency Proceedings and Security Rights. Kluwer Legal Publishers, 2004.

14. Virgos M., Schmit E., Report on the Convention on Insolvency Proceedings, Council Document 6500/1/96 (Annex) // Moss G., Fletcher I., Isaacs S. Report on the Convention of Insolvency Proceedings // The EC Regulation on Insolvency Proceedings. A Commentary and Annotated Guide. New York: Oxford University Press, 2002

Praktinė medžiaga

15. Europos Teisingumo Teismo byla Nr. C-294/02 *Commission of the European Communities v AMI Semiconductor Belgium BVBA and Others* [2005] ECR I-2175.

COUNCIL REGULATION (EC) No. 1346/2000 OF 29 MAY 2000 ON INSOLVENCY PROCEEDINGS: PARTICULARITIES OF THE CHOICE OF LAWS RULES

Radvilė Čiricaitė

S u m m a r y

The unified choices of law provisions contained in the Regulation are among the measures to achieve the aim of improving the efficiency and effectiveness of cross-border insolvency proceedings.

The Regulation establishes *lex concursus* as the general choice of law rule in the insolvency proceedings, as well as its exceptions which provide for special rules applied to particular rights (for example, to the rights *in rem*, set-off, employment relations, etc.). Notwithstanding the exceptions, *lex concursus* is applicable for avoidance of legal acts detrimental to all the creditors, unless displacement of *lex con-*

cursus is proved. The regulation is silent on cases when the applicable law is that of some third state. In such a case the court of the opening of insolvency proceedings must apply its national conflict rules. This can be defined as one of the major shortcoming of the choice of law rules as it creates unequal treatment of creditors. Analysis of the choice of law rules drives to the conclusion that not all of the applicable law provisions are clear and comprehensive which may result in different application of the regulation by national courts.

Įteikta 2007 m. spalio 2 d.

Priimta publikuoti 2008 m. kovo 7 d.